

Stanislav Kobler (ur.), Četrta stran trikotnika, Znameniti Slovenci in slovenska društva v Bosni in Hercegovini 1878–2000, Mladinska knjiga, Ljubljana 2008, 465 str.

Monografijo z originalnim naslovom Četrta stran trikotnika, ki jo je uredil Stanislav Koblar, je izdala založba Mladinska knjiga iz Ljubljane. Knjiga obsega kar 465 strani in je opremljena s številnimi izvirnimi fotografijami, prinaša pa enkratni pregled življenja in delovanja slovenske skupnosti v Bosni in Hercegovini. Lahko rečemo, da je vzorčen primer, kako pisati zgodovino zdomstva in tako zagotoviti, da ta delček zgodovine Slovencev ostane v trajnem spominu.

Delo je izšlo ob 110-letnici združevanja Slovencev v Bosni in Hercegovini v okviru raziskovalnega projekta Znameniti Slovenci v Bosni in Hercegovini, 1878-2000.

V zadnjem letu je to že druga publikacija (Vera Kržišnik-Bukić, Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe 1831-2007), ki iz različnih zornih kotov opisuje življenje in delovanje Slovencev v drugačnem okolju, na stičišču različnih kultur.

Burna zgodovina, ki je značilna za celoten balkanski prostor, je močno zaznamovala tudi zadnji dve stoletji v bosansko-hercegovskem prostoru, kar je vplivalo tudi na strukturo prebivalstva. O tem govorita prva dva prispevka, ki sta ju napisala Amra Čusto in Mesud Hero.

Ko je avstro-ogrška monarhija po letu 1878 prišla v Bosno in Hercegovino, so z njo prišli številni slovenski vojaki in tako vzpostavili stik s to deželo. V naslednjih letih so pomagali oblikovati državno upravo številni Slovenci, ki so s seboj prinašali svojo kulturo in način življenja. Popis prebivalstva iz leta 1910 govori o tem, da je v Bosni in Hercegovini živelo 3108 Slovencev. Število je po tem letu še raslo. Že ob koncu 19. stoletja je bilo ustanovljeno prvo slovensko društvo, za katerega je bilo značilno, da je bila večina članov zaposlena v upravi.

Drugo prelomnico je predstavljal konec prve svetovne vojne in ustanovite Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev, ko je bilo v Bosno in Hercegovino po uradni dolžnosti poslanih, mnogo Slovencev.

Dogodke, ki so se pričeli z drugo svetovno vojno in se v glavnem zaključili s sklenitvijo Daytonskega sporazuma, naniza Mesud Hero. Številne Slovence predvsem iz Štajerske in Gorenjske, so med drugo svetovno vojno Nemci izselili v Bosno in Hercegovino in mnogi med njimi so se vključili v bosansko narodnoosvobodilno gibanje. V letih po drugi svetovni vojni so bili tja poslani številni strokovnjaki iz Slovenije, da so pomagali predvsem pri obnovi precej porušene dežele. Po osamosvojitvi Slovenije in Hrvaške so se za referendum odločili tudi v Bosni in Hercegovini, vojna, ki je sledila, pa predstavlja eno največjih tragedij ob koncu 20. stoletja. V enotah armade Bosne in Hercegovine so sodelovali tudi Slovenci.

Gospodarske spremembe in razvoj je opisala Elma Hašimbegovič. Če je za obdobje avstro-ogrške nadvlade značilen razvoj na področju rudarstva, promet in industrializa-

cija, pa se v času Kraljevine preseli v Bosno in Hercegovino tudi večje število kmečkega prebivalstva iz Slovenije. Med njimi številni primorski Slovenci, ki so se umaknili iz Kraljevine Italije zaradi fašizma. Avtorica je popisala tudi delež Slovencev pri obnovitvi po drugi svetovni vojni.

Sledi zanimiv prispevek Alme Leka o delavskih organizacijah in deležu Slovencev v delavskem gibanju vse od konca 19. stoletja.

Tatjana Hojan iz Slovenskega šolskega muzeja je napisala obširno razpravo o šolstvu. Slovenski učitelji v Bosni in Hercegovini niso bili pomembni le kot pedagoški delavci, ampak tudi kot pisci učbenikov, razprav, priročnikov, organizatorji kulturno-prosvetnih prireditev, direktorji šol, šolski nadzorniki in podobno. Med drugo svetovno vojno so mnogi sodelovali pri izobraževanju nepismenega prebivalstva. Na univerzah, ki so se ustanovljale po mestih v Bosni in Hercegovini, so predavali mnogi slovenski univerzitetni profesorji.

Področje športa kot ene od dejavnosti, v katerem so Slovenci zapustili močne sledi, so popisali Stanislav Koblar, Zoran Doršner in Josip Osti, v prispevku z nazornim naslovom Šport – od gombanja do olimpijade. Slovenci so odločilno vplivali na razvoj smučanja vse od konca 19. stoletja dalje.

Vlogo Slovencev na področju medicine sta raziskala Mario Kocijančič in Amra Čusto. S pomočjo podajanja kratkih življenjepisov zdravnikov, ki so v Bosni in Hercegovini delovali ali pa bili tam rojeni, pa jih je šolanje in službovanje odpeljalo drugam, sta nanizala zanimiv in pomemben del k zgodovini Slovencev v BiH.

Osnovne podatke o sodelovanju na področju veterine je zbral Stanislav Kobler.

Usode duhovnikov, redovnic in redovnikov ter njihov delež pri vzpostavljanju katoliške cerkve v Bosni in Hercegovini so zajete v prispevku Matjaža Ambrožiča, dragocene utrinke iz povojnega Sarajeva pa je dodal Marijan Šef.

Področje kulture in umetnosti je gotovo tisto, ki je v vseh krajih in časih najbolj odprto tkanju stikov z drugimi kulturami in umetniškimi dejavnostmi. V monografiji je prav to področje književnosti (Juraj Martinović), gledališča (Ivo Svetina), opere, baleta in koncertov (Stanislav Koblar), filma in radiotelevizije (Vefik Hadžismailović), likovne umetnosti (Ivana Jevđević), arhitekture (Bogo Zupančič), arheologije in muzejev (Aiša Softić) široko in dobro analizirano. Različni avtorji, tako slovenski kot bosanski, so iz različnih zornih kotov posegli v izredno bogato sodelovanje na naštetih področjih in tako pokazali, da je kljub različnim vladam in ideologijam kulturi in umetnosti uspelo na nek način hoditi svoja pota in prav stiki med Slovenci in Bosanci, ki so bili tako bogati, so k temu bistveno pripomogli.

Zadnji prispevek Stanislava Koblarja podrobno predstavi druženje Slovencev in njihove organizacije v Bosni in Hercegovini. Začetki druženja segajo v leto 1897, ko se je pojavilo »Slovensko omizje« v Sarajevu, ki ga lahko označimo kot skupino meščansko usmerjenih somišljenikov. Leta 1910 se je skupina preimenovala v društvo Slovenski klub. Leta 1934, je bilo ustanovljeno še Delavsko kulturno društvo Cankar. Po drugi ukinitvi društva Cankar (prva leta 1940) leta 1951, so pretekla kar štiri desetletja, da so se Slovenci, proti koncu leta 1992, v vojnih razmerah zopet organizirali v Zvezo Slovencev v Bosni in

temu je 1993 sledila ustanovitev Slovenskega kulturnega društva Cankar. Delovanju tega društva in drugih slovenskih združenj, ki so zaživela po vojni v Bosni in Hercegovini sledimo vse do leta 2000.

Obsežna monografija nam prinaša vpogled v izredno razgibano obdobje zgodovine Bosne in Hercegovine s posebnega zornega kota, skozi kontinuirano prisotnost Slovencev, ki so jo soustvarjali od konca fevdalne turške uprave, do vstopa v kapitalizem, dveh svetovnih vojn, socializma in do razpada skupne države ter nekaj povojnih let. Vsebinsko se dotika vseh področij življenja. Ko je govora o Slovencih v Bosni in Hercegovini moramo izpostaviti posebno okoliščino, in sicer to, da je bila ta dežela nekoč del skupne države in odhod Slovencev v te kraje ni bil enak klasičnemu izseljevanju.

V monografiji sodelujejo avtorji slovenske in bosanske narodnosti, večina je svoje prispevke podprla z arhivskimi viri in zbranimi pričevanji in tako predstavljajo dobro osnovo za nadaljnja proučevanja, kar je tudi eden od namenov te knjige. Opozoriti je treba še na bogato fotografsko opremo, ki daje monografiji posebno vrednost.

mag. Metka Gombač